

Ångbåtsbryggan

TORSTEN KJELLGREN

I mer än 160 år har ångbåtstrafiken pågått på Siljan. Den har bidragit till bygdens utveckling och traditioner.

Stränderna runt Sollerön varierar mycket i sin topografi, från vassbevuxna vikar, långgrunda stränder till steniga och branta djup. I väster mot Gesundalandet är stränderna sönderskurna i vikar med många öar utanför, vilket gör att Gesundafjärden får karaktär av skärgård. I öster mot Nusnäslandet är stränderna brantare och stenigare. Här finns inga öar som lugnar vågorna när vinden ligger på från sydost och Storsiljan. För Bengtsarvsborna har det alltid varit svårt att få skydd för sina båtar efter fisketurerna på Siljan.

Ångbåtsbryggan här på Sollerön har alltid varit en viktig plats sedan den först byggdes i mitten av 1800-talet. Framförallt blev den en viktig port för Solleröns utveckling inom handel och turism då ångbåtstrafiken några år tidigare hade satts i gång på Siljan. Den gamla träbryggan med magasin revs i slutet av 1960-talet, och ersattes av en betongbrygga. Den nuvarande bryggan byggdes 1997–1999.

Men det hela började när ångbåtstrafiken startade på Siljan

kring slutet av 1830-talet. Längre hade Bengtsarvsborna önskat få skydd för sina båtar från de stormiga vågorna som drevs in av sydostvinden från Storsiljan.

När ångbåtstrafiken utvecklades på Siljan blev planerna på att bygga en ångbåtsbrygga än mer viktiga. Till slut uppförde man en lång stenbank ut till rätt djup så att ångbåtarna lätt kunde förtöja vid den träbrygga som byggts längst ut.

Sagt och gjort, det fanns gott om sten och rösen i båthusbacken. Hästar och starka karlar körde snart ner stenar till stranden. I 50 år stoppade stenpiren mot vågornas attacker innan stenarna började röra på sig.

Efter ytterligare 50 år var halva vågbrytaren raserad och det började komma förslag på att en ny båthamn skulle byggas.

För dem som var unga på 20- och 30-talet var den gamla stenpiren ett kärt tillhåll för bad. Det var en lagom distans att simma från ångbåtsbryggans bank ut till piren och tillbaka.

Här ses resterna av den gamla stenpiren.
Bälter Greta och Stig Erikssons vykortssamling

Lite om ångbåtstrafiken på Siljan

Ångbåtstrafiken på Siljan blev verklighet år 1839 då »Prins August«, en hjulångare med kravellbyggt träskrov och två ångmaskiner om vardera sju hästkrafter sjösattes. Den blev därmed Siljans första

S/S Prins August i Insjöns hamn omkring 1898. Ångbåten är under ombyggnad till pråm och hjulhusen är bortmonterade. Båten ligger också högt i vattnet då man just monterat bort ångmaskinen. Foto från Wikimedia. Fotograf okänd.

ångbåt. Kanske en av de största händelserna under tidigt 1800-tal på Siljan. Hjulångaren »Prins August« uppkallades efter Oscar I:s yngste son som var hertig av Dalarna, av folkhumorn döpt till »Skovel August«. Fartygets huvuduppgift var att bogsera segelförsedda pråmar uppströms Dalälven. Båten var också användbar för fraktgodis och befordran av passagerare, ända upp till Orsasjön. Några tider gick inte att hålla beroende på väder och vind. Resenärerna fick anpassa sig efter detta och väntan kunde bli mycket lång.

Under 1800-talet var det flera litterära personer som färdades över Siljan. Bland andra H. C. Andersen reste med »Prinsen« 1850.

En mer utvecklad persontrafik behövdes.

En ny fas inleddes därför när Mora ångslupsbolag bildades någon gång före 1866 och Siljans första passagerarbåt levererades 1866 från Motala Verkstads filial i Lundholmens varv i Göteborg.

Sedan fartyget levererats i delar och slutmonterats på Lövholmen i Mora döptes det till dess nya hemort »Mora« och år 1903 omdöptes det till »Engelbrekt«. Båten uppehöll person- och transporttrafik mellan Mora–Insjön–Mora dagligen. För mer skrymmande gods bogserades en lastpråm efter båten en gång i veckan.

Båttrafiken var på stark frammarsch men trafikbehovet översteg »Moras« möjligheter och nya ångbåtsbolag bildades. År 1874 inköptes »Österdalarne«, den största av passagerarbåtarna, som gått på Siljan. År 1876 tillkom »Gustav Wasa« och 1895 utökades båttrafiken med ytterligare en passagerarbåt, »Rättvik«.

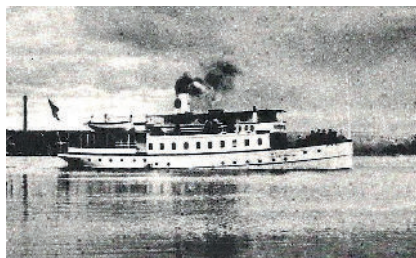
För 100 år sedan var det mycket livlig båttrafik på Siljan. Flottningen blomstrade för fullt och ett tiotal s.k. flottbåtar var i full drift på Siljan, plus alla pråmar. När »Mora«, och senare »Engelbrekt« började sina turer angjordes endast ett fåtal bryggor. När sedan konkurrensen ökade utökades antal bryggor snabbt.

Ett vanligt sätt att ta upp resenärerna var att de helt enkelt roddes ut till ångbåten, som saktade in farten och tog upp dem. Det finns belagt i en turlista från 1885 att vid Sollerön upptages resande och gods från båt.

»Gustav Wasa« och »Engelbrekt« gick sina vanliga turer på Siljan, men säsongerna blev kortare och kortare, båttrafiken började uppfattas som långsam, när både bilismen och järnvägen var på stark frammarsch. Rederiets goda tider var över, och minskade under 1950-talet.

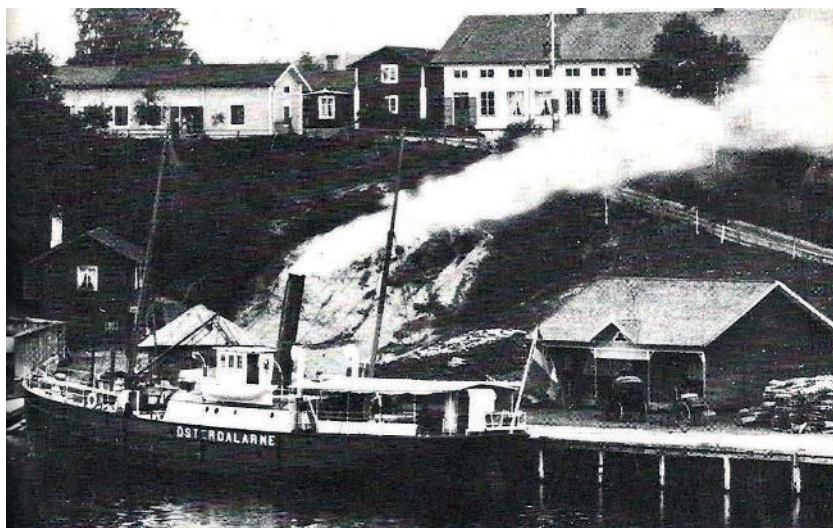
Ångfartyget Mora senare Engelbrekt

Ångfartyget Gustav Wasa

Prästen Lars Dalin var en slagfärdig man

När ångbåtsbryggan skulle byggas fick ångbåtskaptenen Ståle bestämma hur långt ut från land den skulle byggas. Han satte ut ett märke vid dess yttersta ända, men en av intressenterna i företaget var rädd för att kostnaden skulle bli för hög och flyttade märket

Ångfartyget Österdalarne

närmare land. När bryggan var färdig och det blev lågvatten, var det för grunt för ångarna att lägga till och då sade Dalin:

Stålen satte ut pålen men snålen flytta in pålen och därför blev bryggan för kort

Om ångbåtsbryggans tillkomst

Platsen där ångbåtsbryggan ligger har i lång tid varit en viktig båt-plats för utfärd till Mora. Här fanns båthus för kyrkbåt, som användes långt efter »skilsmässan« från kyrkan i Mora.

Ångbåtstrafiken hade kommit igång på Siljan och krav på en ångbåtsbrygga började komma, men det var först den 6 juli 1873 som frågan kom upp på en kommunalstämma i samband med det gamla båthusets vara eller icke vara.

Det ansågs att båthuset inte längre fyllde något ändamål, varför stämman uppdrog åt Bråmå Jöns Jönsson att underhandla med handlarna på ön, om de ville bidra med någon del av kostnaden för en ångbåtsbrygga, till vilken sockenmännen var villiga att släppa till virke som fanns i det gamla båthuset.

Enligt protokoll från den 19 april 1874 beslöts att:

båthuset skulle överlämnas till handlarna inom församlingen på den grund att en brygga skulle byggas i närheten av det gamla båthuset för lämplighet för ångbåtarna att lägga iland, dels för att avlämna och dels för att avhämta såväl varor som passagerare.

Det kan synas som den första ångbåtsbryggan kom till genom det här beslutet, men efter 12 år, den 24 oktober 1886, kommer frågan upp på nytt genom en skrivelse från S. A Larsson (sedermera Newton) med en ny framställning om byggande av en ångbåtsbrygga ”vid sjöstranden i Bengtsarvet”.

Nu blev beslutet att en kommitté utsågs, som skulle undersöka var en brygga lämpligen skulle byggas, så att den även ”vid lågt vattenstånd kunde läggas till med ångbåt”.

Kommittén verkar ha tagit god tid på sig, eftersom frågan återigen kom upp vid en stämma den 16 april 1893. Då ansåg man sig ganska eniga om att en ny ångbåtsbrygga skulle byggas, men en del tyckte att de som skulle använda bryggan också skulle betala den.

Ångbåtsbolaget hade anslagit 400 kronor med villkor att även socknemännen skulle bidra med en viss del, om de skulle ha någon rätt till bryggan.

Genom votering blev beslutet att kommunen skulle bidra med 100 kronor samt med virket i den gamla bryggan.

Vidare skulle pålar få tas på holmarna. Detta beslut kompletterades med ett tillägg den 11 juni 1893, med att »Österdalarnas Ångbåts aktiebolag« får rätt att ensamtrafikera denna brygga. Det gick alltså inte för andra båtar utan tillstånd att få lägga till vid den nya ångbåtsbryggan.

Men fortfarande var det mycket ogjort med ångbåtsbryggan. Frågan kommer återigen upp flera gånger under åren 1897–1898, men den 12 juni 1898 beslöt man:

att Sollerö kommun övertar bryggan av ångbåtsbolaget samt tillbygger den, så att den kan tilläggas under hela säsongen. För de bidrag som ångbåtsbolaget bidragit med, får de använda bryggan

fritt till och med 1900, efter det så får de erlägga en årlig avgift och kommunen får rätt att uppta avgift även för andra fartyg.

Med båttrafiken kom också turisterna och Sollerön blev allt mer känt. Varje gång »Gustav Wasa« och »Engelbrekt« lade till vid bryggan var det en jämn ström av människor som steg i land och började vandringen uppför den långa båthusbacken. Hit sökte sig också många konstnärer, en av dem var August Hagborg, samt landskaps- och djurmålaren Ernst Küsel.

Hagborg byggde sig en sommarateljé i Bengtsarvet med utsikt över gravfälten och bergen på andra sidan Siljan. Huset fick namnet Målararvet och stod färdigt i början av 1910-talet. Det kom ursprungligen från Gruddbo, »Gruddbo-Fasters« stuga.

Livet och människorna på ångbåtsbryggan

Långt in på 1900-talet var ångbåtsbryggan, näst efter kyrkbacken, Solleröbornas största samlingsplats under sommaren. Sedan den egentliga ångbåtstrafiken började på Siljan kom ju så gott som all frakt och varutransport till Sollerön hit till ångbåtsbryggan.

Handeln på Sollerön ökade ständigt, vilket gjorde att ångbåtsbryggan dagligen var fylld med fraktgods. Allt som kom sjövägen skulle tas om hand och antingen köras till affärerna vid kyrkbacken eller också läggas in i de magasin, som växte upp vid bryggan. Båtarna som gick på Siljan, »Gustav Wasa« och »Engelbrekt«, nyttjades allt mer för både frakt och passagerartrafik. Detta gjorde att det var ganska livligt på vardagarna nere vid bryggan, men för att gå lite längre tillbaka så var belastningen, eller överbelastningen, störst under marknadsdagarna i Mora, första fredagen och lördagen i oktober varje år.

Men den egentliga folksamlingen på ångbåtsbryggan kom senare. Det var på söndagar eller mot kvällen till söndag, då »Gustav Wasa« kom från Leksand och lade till vid bryggan, som den ofta var full med folk. Man ville se båten i det fina sommarvädret, man ville se främlingar som kom iland. Sedan vinkande man

Pastor Berglöv, före avfärd till Amerika, torsdagen den 12 juli 1916

farväl till ångbåt och passagerare och drog sig sakta uppför den branta Båthusbacken.

Det var liv och rörelse i Bengtsarvet för dem som var barn och som växte upp i början av 1920-talet. Man plockade liljekonvaljer och smultron som man sålde till turisterna, och det växte upp små caféer som kunde erbjuda turister och sommargäster kaffe med dopp. På onsdagskvällarna träffades ungdomar från byn och dansade till dragspelsmusik av Rullpers Anders och Sturull Gunnar.

Men det var inte bara slit uppför backen. När båten kom, stod det ofta en massa barn med nyplockade smultron som det gällde att sälja till turisterna, för ett dricksglas brukade priset vara 15 öre.

Alla som någon gång besökt ångbåtsbryggan förstår att det inte var någon lätt sak att med häst och järnhjulvagn slita sig uppför den långa och branta backen med lasten eller foror, som var benämningen på denna körning. På sommaren fick man ofta köra foror åt handelsman. Som ung har jag kört åtskilliga lass uppför backen. I ena handen höll man tömmarna och i den andra handen en lämplig sten som man placerade mot bakhjulet när

hästen måste vila. Det brukade inte gå så många meter mellan vilorna. Betalningen för en forä brukade vara 1:50–2 kronor.
Ur Mora Tidning 1968 (av signatur Du.)

Den 80-åriga Anders Lind, som hade sitt hem uppe på backens krön, minns en händelse från sekelskiftet (1900), då han var tolv år, då bryggan var nybyggd. Lind var känd för sina ovanliga kroppskrafter och var redan som 12-åring ovanligt stark. Handlaren Lois Larsson (Newton) hade fått en sändning rågmjöl i säckar på 100 kg. Handlaren, som brukade ha en del påhitt, sa åt Anders som höll till nere vid bryggan: ”Bär du hem en säck till mor din, så får du den”. Ett löfte som vem som helst skulle våga ge. Men Anders fick upp säcken på ryggen och släppte inte ner den förrän han var hemma på stugbron. Ett kraftprov som man pratar om än idag. Sträckan är minst 300 meter. En säck rågsikt var på den tiden ingen dålig dagsförtjänst.

Rullpers Kafé, Bengtsarvet, Rullpers Selma, Sturull Kisti, Rullpers Anders, dricker kaffe utomhus med sommargäster, Karin Hagberg med familj.

Idag arrenderar Bengtsarvets Byalag fastigheten S:79 av Sollerö Jordägars Samfällighetsförening. Byalaget skall se till att området är rent och snyggt.

Torsten Kjellgren